

Siste actionhjälten

En actionfilm som leker med och ifrågasätter sin egen genre. En film som behandlar frågor om våld, moral och etik.

Åldersrekommendation:

Åk 6 till högstadiet

En filmhandledning av

Niklas Dahlström

Siste actionhjälten är inte enbart en rak actionrulle. Liksom i en pjäs av Brecht är det inte åskådarens inlevelseförmåga, utan hennes intellekt och kunskap i dramaturgi och i actiongenren som filmen appellerar till.

Handlingen

Vi kastas rätt in i handlingen, ett stilistiskt berättargrepp, som man inom litteraturen kallar in medias res; i handlingens mitt. Uppe på en skyskrapa håller en galen yxmördare en samling barn fångna. Tusentals poliser står maktlösa nedanför. Då presenteras hjälten, Jack Slater spelad av Arnold Schwarzenegger. Slater skjuter ihjäl skurken, som dock svingar sin yxa mot honom... Hur det går får man inte riktigt klart för sig, för skärpan försvinner och då inser vi att vi har tittat på en film. Vi sitter i en biosalong, och filmens andra huvudperson: den trettonårige Danny Madigan rusar upp till biografmaskinisten Nick för att få skärpa på filmen igen. Filmen han ser är "Jack Slater III" – en film han sett många gånger.

Danny Madigan älskar film, framför allt actionfilm. Han bor tillsammans med sin ensamstående mor. Maskinisten Nick erbjuder Danny att se smygpremiären av "Jack Slater IV". Den äger rum klockan 12 på natten och före visningen får Danny en magisk biljett av Nick som denne i sin tur fått av den legendariske utbrytarkungen Harry Houdini. Under filmens gång börjar biljetten glöda och hux flux har Danny förflyttats in i filmen och hamnat i baksätet på Jack Slaters bil.

Här inleds två parallella handlingar. Den ena är själva deckargåtan: Skall Slater fånga skurkarna? Den andra är problemet med vad som är "verklighet". Danny inser att han är med i en film, men Slater är Slater i sin verklighet och vill inte alls höra talas om att han skulle vara en filmhjärte. Vi vet, och Danny vet, och resten av filmen försöker Danny övertyga Slater om att han befinner sig i en film genom att påpeka dramaturgiska detaljer.

filmens skurkar är maffiabossen Tony Vivaldi, men i första hand yrkesmördaren Mr Benedict. Benedict lyckas få tag på Dannys magiska biljett och, för att undkomma Slater, tar han sig till Dannys verklighet. Danny och Slater följer efter och kommer till den biosalong där Danny satt när filmen startade.

Skurken Benedict kläcker den diaboliska idén att väcka gamla filmskurkar till liv, plocka ut dem ur deras filmer och låta dem härja i vår, det vill säga Dannys verklighet. Hans första val faller på yxmördaren som dog i "Jack Slater III". Nu skall denne äntligen få revansch. Slater kommer Benedict på spåren och förstår hans plan. Han kan dock inte hindra yxmördaren från att genomföra ett da capo på

inledningsscenen ur "Jack Slater III" – scenen på skyskrapans tak. Enda skillnaden är att nu är det Danny som hamnat i gisslanpositionen.

Det går som det alltid gör; Slater klarar av både yxmördaren och Mr Benedict, men blir dödligt sårad på kuppen. Dannys enda möjlighet att rädda livet på Slater är att återföra honom till filmens värld – där hjälten är odödlig. Han lyckas och i en av de avslutande scenerna, när Danny följt med Slater tillbaka, ser vi biosalongen bakom ryggen på Danny. Han vill stanna kvar i filmen men beslutar ändå att inte göra så, utan backar ut ur filmen och tillbaka till biosalongen. Slater som höll på att blöda ihjäl i Dannys värld, har nu knappt en skråma. Filmen slutar med hjälten obligatoriska revansch på den hunsade chefen och tar sedan hästen, i det här fallet bilen, och far iväg mot solnedgången.

Diskussionsförslag:

Dramaturgi

Siste actionhjälten vimlar av hälsningar till andra filmer. Slater med cigarrstump och cowboystövlar har nästan fler Clint Eastwood attribut än Clinton själv. *Goldfinger*, *ET*, *Vem satte dit Roger Rabbit?* och *Dirty Harry* är bara några av de filmer som filmen anspelar på. Ju fler filmer och situationer publiken känner igen desto bättre. Danny känner till alla de här filmerna och ger oss vinkar när gamla bekanta dyker upp. De som är Schwarzeneggerfans får exempelvis se både Sharon Stone från *Total Recall* och Robert Patrick från *Terminator 2* passera förbi i samma bild under ett ögonblick. En förtrolighet, en gemensam kod som bara de invigda känner till upprättas. Samma tillvägagångssätt finner vi inom musiken och litteraturen. Kristina i "Utvandrarna" tvekar, vilket hon fortsätter att göra hela romansviten igenom. Koden är ett slags varudeklaration. Som publik vet du vad du får, vilket ger trygghet. Tryggheten skapar en positiv förväntan som i sin tur ger en angenäm upplevelse. Dramaturgin i sig kan, genom upprättandet av denna förtrolighet, försvåra för publiken att hålla en sund distans till filmen och dess budskap (se vidare under "Vårt behov av action" längre fram).

Filmens första replik, "Ett jävla sätt att fira julen på", vilket stöns fram av den svettige polischefen, får oss att tänka på *Die Hard*. Det är inte konstigt att flera actionfilmer, exempelvis *Die Hard*-filmerna och *Dödligt Vapen*, utspelas vid jultid. Effekten blir större om kontrasten är så stor som möjligt. Man ställer fridens högtid, julen, i kontrast till något våldsamt; ett mord, eller ett gisslandrama. Actionfilmen byggs upp med dramatiska och snabba svängningar mellan motgång och medgång, mellan spänning och lättnad. Ett tydligt sådant exempel är scenen som utspelas vid foten av skyskrapan där Slater och Danny flera gånger byter position mellan överläge och underläge. Det kan vara fruktbart att låta eleverna leta upp och analysera konstraster och dramatiska svängningar i filmen, för att de ska förstå och genomskåda dessa dramaturgiska grepp.

En vuxen och ett barn som kamperar ihop har vi sett i en rad filmer, exempelvis Peter Weirs *Vittne till mord* och Luc Bessons *Leon*. Båda dessa filmer är förbjudna för barn under 15 år, medan *Siste actionhjälten* har en åldersgräns på elva år.

(Åldersgränsen i USA är satt till tretton år. Danny vill vid ett tillfälle i filmen ha Slater att svära. Då denne vägrar säger Danny: "Naturligtvis! Den här filmen är ju från 13 år.") Det gör att *Siste actionhjälten*, trots sin hårdkokta stil och tillsynes

våldsamma intrig är mycket lekfull i tonen, och på så vis passar utmärkt som analysobjekt i skolan.

En annan stor skillnad är förhållandet mellan den vuxne och barnet. I Weirs och Bessons filmer är det den vuxne som får barnet på halsen, medan det i *Siste actionhjälten* är barnet som får den vuxne på halsen i den bemärkelsen att det är Danny som har alla svar, om än ej alla lösningar. Som publik lever man sig mer in i Dannys situation än i Slaters. Actionfilmspubliken får förmodas att i första hand vilja identifiera sig med hjälten, vilket kan vara en av orsakerna till att filmen blev en flopp i USA.

Vårt behov av action

Med tanke på all debatt beträffande påverkan från film i allmänhet och actionfilm i synnerhet är det intressant att se hur filmmakarna av *Siste actionhjälten* framställer Danny. Danny är ju actionfilmens publik/målgrupp personifierad. Danny tror sig genomskåda allt i filmen. Ett exempel är en scen när Slater och två poliser sprängs i bitar. Danny konstaterar lugnt: "Han klarar sig med lindriga köttår. Båda poliserna döda" och ler sedan triumferande när handlingen ger honom rätt. Danny uppvisar ändå fullständig brist på distans när han faller repliken: "Vem måste jag döda?", när han blir tillfrågad om han vill se smygpremiären på "Jack Slater IV".

När en tonåring har gått ur gymnasieskolan har skolan gett honom totalt 10 000 - 11 000 ämnestimmar. Under samma tid har han tittat på TV och film under 8000 - 9000 timmar. Självklart har han uppnått god förmåga att analysera olika bildmedia, men man kan fråga hur han lyckats hantera den påverkan han utsatts för under alla dessa timmar. Efter att ha bearbetat dramaturgin i *Siste actionhjälten* bör eleverna kunna diskutera om det överhuvudtaget är möjligt att motstå denna påverkan. Kan man välja att låta sig slukas av filmhjältars agerande, eller sker det mot ens vilja? I *Siste actionhjälten* förutsätts att man blir påverkad, ibland på ett föga smickrande sätt. I det fall eleverna vill fördjupa sig i frågan om påverkan från film kan man visa österrikaren Michael Haneke's film *Bennys video*. Där skildras Benny, en kille som lever genom att se på film. Verkligheten fullständigt försvinner till förmån för kamerans sätt att skildra verkligheten. Gatan nedanför hans fönster blir inte verklig förrän Benny ser gatan genom sin TV-monitor.

Actionhjälten är alla faderlösa, vilsna, ensamma ungdomars surrogatpappa i filmen. Är han det i verkligheten också? På högstadiet är det framför allt pojkar som ser actionfilm. Därför är det inte konstigt att Danny är pojke och inte flicka. Man har mycket medvetet inriktat sig på den målgruppen. (Ett försök att nå även flickorna gjordes i Schwarzeneggers senaste film *True Lies*, där han till motspelerska har bland annat en tonårig flicka.)

Moral

man kan jämföra actionfilmen med gamla folksagor; det goda vinner, det onda förlorar. Skurken Benedict tydliggör detta på ett elegant sätt när han byter verklighet, från filmens till Dannys. Benedict skjuter en fullständigt oskyldig människa till döds utan att någon reagerar, inte en polissirén, ingenting. I verkligheten kan det onda vinna! Så aldrig i actionfilmen/sagan - där vinner alltid det goda. Detta faktum är på samma gång genrens svaghet och styrka. Svaghet i den mening att historien blir

förutsägbar. Styrka så till vida att förutsägbarheten hjälper till att renodla problemen. Figurerna är ett slags arketyper. Det goda och onda ser i princip likadant ut över århundradena.

Därför fungerar den anakronistiska scenen med Schwarzenegger som Hamlet med maskingevär och handgranat, eftersom frågeställningarna blir likadana oavsett om det är en Shakespearepjäs eller en actionfilm. Frågeställningar om förräderi, sammansvärjning, död och tvekan är lika relevanta i *Siste actionhjälten* som i "Hamlet". Om man skall diskutera moralbegrepp på högstadiet fungerar *Siste actionhjälten* väl. Till vilket pris vinner det goda? Vad lär oss filmen om konflikthantering?

Biografen som magiskt rum

När biografmaskinisten Nick överlämnar biljetten till Danny berättar han att han egentligen ville bli trollkarl, men blev biografmaskinist istället. Inte så stor skillnad visar det sig. Att det är något speciellt med biografen kan man se tydligt. Larmet ute på gatan kontrasteras mot biografens tystnad. En tystnad full av förväntan.

I den nya läroplanen (Lpo 94) accentueras litteraturens betydelse i undervisningen och vikten av att kunna analysera det man läser. Detta gäller i lika hög grad filmmediet. "Utvandrarna" och "Hamlet" som nämnts som exempel ovan, har ett odiskutabelt litterärt värde. Generationer av människor har insett att de berör på andra plan än det litterära, bland annat det moraliska. Komplexiteten i framför allt "Hamlet" har gjort att skolelever ibland har haft svårt att förstå textens djupare innebörd. Skolelevernas vana vid filmmediet gör att formen inte utgör något hinder utan snarare underlättar en fördjupning i andra dimensioner än det rent innehållsmässiga. Frågorna är desamma oavsett om det handlar om film eller skönlitteratur. Ett samtal om moral och etik med utgångspunkt från *Siste actionhjälten* bör kunna öppna dörrar till diskussioner också inom det skönlitterära området.

Produktionsuppgifter:

Originaltitel:

Last Action Hero

USA 1993

Manus: Shane Black, David Arnott

Regi: John McTiernan

Roto: Dean Semler

Klippning: Richard A. Harris

Produktionsdesign: Eugenio Zanetti

Musik: Michael Kamen

I rollerna:

Jack Slater – Arnold Schwarzenegger

Danny – Austin O'Brian

Benedict – Charles Dance

Dekker – Frank McRae

John Practice – F. Murray Abraham

Frank – Art Carney

Nick - Robert Prosky

Tekniska uppgifter.

Speltid: 129 min

Format: Panavision 1:2,35

Ljudsystem: Dolby Stereo SR

Censur: Från 11 år

Översättning: Jennifer Warrender

Svensk premiär: 24.9 .1993

Distribution:

Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm

Tel 08-665 11 00 fax 08-661 18 20